

dir. Fakat müellif, her ne kadar mezheplerin ihtilaflarına varıncaya kadar meselelerin fihri hükümlerini detaylı bir şekilde tartışsa da, bunu o dönemden asırlar önce yazılan eserler üzerinden yapmaktadır. Dönemin *fürû* kitaplarına ve fetvalarına neredeyse hiç değinmemesi doktrinle uygulama arasındaki ilişkiyi etraflıca değerlendirebilmemizin önüne geçmektedir.

İkinci meseleye gelince, uygulama da zamanla değişime uğramaktadır. Fakat bu meselede, müellifin kusurundan ziyade kaynakların sınırlı olduğu dikkate alınmalıdır. Muhtesibin kendi eylemlerini sistematik bir şekilde kayıt altına alıp almadığına dair herhangi bir bulgu olmamasının yanında, kullanılan kaynakların bazı açılardan sınırlı olması süreç içerisinde muhtesiplerin tutumunda ne tür değişimler olduğunu görmemize imkan vermemektedir. Ayrıca müellif, yine kaynakların sınırlılığında ötürü, bazı vakalarda muhtesibin hangi saikle hareket ettiğini açıklayabilmek için ihtimaller üzerinden akıl yürütmek durumunda kalmıştır.

Mamafih, Memlûk dönemi muhtesiplerine dair detaylı bilgi sunan ve İslam tarihinin herhangi bir döneminde muhtesipleri inceleyen dört başı mamur ilk İngilizce araştırma olan bu çalışma, İslam hukuk tarihi araştırmalarına değerli bir katkı yapmıştır. Ayrıca eser, kritik noktalarda sorduğu ufuk açıcı sorular, önerdiği metodolojik çerçeve ve fıkıh-siyaset ilişkisine dair kavramsal tartışmalarla İslam hukukunun hem dününü hem de bugünü ele alan araştırmalarda takip edilebilecek yeni bir perspektif sunmaktadır.

**Rıdvan Şentürk, ed. *Müzik ve Kimlik*.
İstanbul: Küre Yayınları, 2016. 432
sayfa.**

Betül Sezgin

Bilim ve Sanat Vakfı
betulsezgin@bisav.org.tr
ORCID: 0000-0003-1007-388X
DOI: 10.20519/divan.357714

⁴ Türk müziği sahip olduğu kültürel zenginliği Osmanlılara borçlu olduğu için biz bu metinde “Osmanlı-Türk müziği” ibaresini kullanmayı tercih ediyoruz.

muhtemel çözüm yollarını incelemektedir. Eser Osmanlı-Türk müziğinin edebiyat, dil, düşünce, mimari ve sosyalleşme süreçleriyle ilişkisini ele almak; müziğin farklı kültürlerle etkileşime girerek toplumsal barış, güven ve saygıya dayalı bir ruh ikliminin oluşmasında sağladığı katkıyı anlatmak gibi amaçlar taşımaktadır. Çalışma, müziğin tarihsel serencamının anlatıldığı tarihsellik ve kimlik konularına değinilen bir giriş kısmının dışında; Osmanlı-Türk, Süryani, Ermeni, Rum, Keldani, Kürt ve Yahudi müziği üzerine çalışmalar yapan kişilerle gerçekleştirilen ve daha önce herhangi bir mecrada yayınlanmamış olan röportajlardan müteşekkildir. Esere özgün bir hava katan röportajlar, yoğun bir içeriğe sahip olan çalışmanın kaynakça kısmını daraltmış gibi görünse de, birincil şahıslardan sunduğu bilgiler bakımından önemli bir katkıyı ihtiva etmektedir.

Çalışmanın muhtevası hakkında bir değerlendirmeye geçmeden önce, kitabın başlığında da yer alan müzik kelimesinin anlamı üzerine durmak gerektiğini düşünüyoruz. Müziğin ne olduğuna dair yöneltilen sorulara; onun sesler dünyasında yapılan bir gezinti, mimari, iletişim kaynağı, medeniyet tasavvurunun kaynağı, peri ve meleklerin dili, Tanrısal bir vergi, Cennet'ten gelen ses olarak görülmesi itibarıyla uluhiyeti olan bir yapı olduğu türünden yüksek anlamlar yüklü cevaplar verilmektedir. Bu durum müziğin tarihsel bir zeminde, insan-kainat bütünlüğü içerisinde anlaşıldığına işaret etmektedir. Dolayısıyla, müziğin ne olduğunu anlamak ancak onun ontolojik boyutu göz önüne alındığında mümkündür.

Eserin "Takdim", "Tarih ve Kimlik", "Müzik ve Kimlik" ve "Ne Yapmalı?" başlıklı kısımlarında, müziğin Osmanlı-Türk kültüründeki tarihsel serüveni ortaya konmaktadır. Farklı coğrafyalardan beslenen Osmanlı-Türk müziğinin; ilkin, bu coğrafyalarla etkileşim aşamaları anlatılmakta ve Batıyla tanışma sonrası kendisine karşı yabancılaşmaya başladığı ve kendi değerlerinden yoksunlaştığı iddia edilmektedir. Öyle ki, söz konusu durum Osmanlı-Türk müziğinin bugün yaşayıp yaşamadığı sorusunu gündeme getirmektedir. Sorunun müspet-menfi cevapları ise "Ne Yapmalı?" başlıklı bölümün içerisinde şekillendirilmeye çalışılmıştır.

"Tarih ve Kimlik" başlıklı bölümde, Batı'yla karşılaşma sonrası oluşan kimlik sorunu ortaya konmakta ve bu sorun için üretilen çözümler sorgulanmaktadır. Kimlik sorunu tarihsel süreç içerisinde millet olabilme bakiyesini bünyesinde bulundurmeyen, tarih yapamayan ve zamanın ruhuna uygun hareket etmeyen toplumlarda görülmüştür. Kimlik sorununda çözüme ise ancak dar kapsamlı ve kısırlaştırıcı ulusallık ve etnisiteden kurtularak erişilebileceği öne sürülmektedir. Bu ise Osmanlı-Türk müziğinin, zaman ve mekanı bir bütün olarak gören bir dünya görüşüne sahip olmasıyla mümkündür.

“Müzik ve Kimlik” bölümüne geldiğimizde, sanat ferdi ve toplumsal süreçlerin oluşmasında en önemli enstrümanlardan biri olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda, sanatı ifade etme aracı olan dil önem kazanmaktadır. Dil sadece düşünme ve konuşma aracı olmaktan çıkarılmakta ve ruhun derinliklerinde barınan duyguların ritmik yapılarla aktarılmasını sağlayan bir organizma olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan müzik, özellikle dil ve mimariyle birlikte, bir milletin tarihsel kimliğini yansıtmakla beraber, toplumsal değişim süreçlerinin de bir göstergesi olarak kabul edilmiştir (s. 31). Osmanlı'nın yer aldığı coğrafyada da büyük dinler yeşermiş ve gelenekselleşmiş, birçok farklı kültür burada barınma imkanı bulmuştur. Fakat Osmanlı'nın son iki yüz yılında, özellikle de Cumhuriyet döneminde bu çeşitlilik unsurlarından çoğu kaybedilmiştir. Burada sorun Osmanlı'nın Batı'ya ayak uyduramamasına değil, kendi özgün kimliğinden uzaklaşması olarak belirlenmiştir. Amaç-araç bağlamında ele alındığında, Osmanlı-Türk müziğinin kendi kimliğinden uzaklaşmış olmasının nedeni araçlarını yerli unsurlar yerine Batılı unsurlarla donatmasından kaynaklanmıştır. Daha somut örneklerle; bu müziğin radyoda yasaklanması, resmi eğitim mekanlarından dışlanması, gayriresmi eğitim merkezi niteliği taşıyan tekke ve zaviyelerin kapatılması, bunun yerine ise Batılı enstrümanların kullanılması “yabancılaşma”ya giden yolda önyak olmuştur. Sonuçta olansa toplumsal kimliğin ve hafızanın tahribata uğramasıdır.

Tespit edilen soruna çözüm aranan “Ne Yapmalı?” başlıklı bölümde, kendi değerlerinden uzaklaşan Osmanlı-Türk müziğinin geçmişte sahip olduğu özgün kimliğini geri kazanabilmesi için, kendi tarihi ve köklerine geri dönmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda ırk, ulus ve etnik kimliğe dayalı kültürel politikalarından uzaklaşmak, daha kapsayıcı bir bakış açısı kazanmak; örneğin Osmanlı-Türk müziği için yapılan kültür ve sanat faaliyetlerini eski Osmanlı coğrafyasını kapsayan topraklara taşımak kendilik bilincinin geri kazanılması ve yayılması için getirilen önerilerdir. Ayrıca kaybedilen hafızayı gün yüzüne çıkaracak akademik arşiv çalışmalarını çok kültürlü kimliğin yeniden üretimine katkı sağlayacak bir yol olarak görülmektedir. Geleneksel olarak halktan kopuk olan, daha çok elitlere hitap eden Türk müziğine insanların ilgisini arttırmak amacıyla sivil toplum örgütlerinin kurulması, Türk müziğine eğitim-öğretim müfredatında yer verilmesi yine sunulan çözümler arasında yer almaktadır.

Şentürk'ün yaptığı görüşmelerle oluşturulan “Röportajlar” kısmına baktığımızda soruların genelde Osmanlı-Türk müziğinin farklı etnik ve dinî kültürlerle etkileşimi ve dönüşümü, özelde ise modern Batı müziğiyle münasebetleri üzerine odaklandığı görülmektedir. Bunun dışında, farklı etnik kimliklere sahip konuşmacılara kendi müziklerinin özellikleri, geçmişten günümüze serencamları ve günümüzdeki durumları hususunda özel

sorular sorulmuştur. Ayrıca İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçişle birlikte yaşanan siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel değişikliklerin müziğe etkileri soru ve cevaplarla aydınlatılmaya çalışılan bir diğer husustur.

Şentürk'e göre, Osmanlı/Türk klasik müziğini politik unsuru ağır basan "saray müziği" ve "halk müziği" gibi ifadelerle adlandırmak yerine, "Klasik Türk Müziği" tanımlamasını kullanmak daha uygundur. Bunların dışında kalan Süryani, Ermeni, Rum, Keldani, Kürt ve Yahudi müzikleri ise daha çok etnik müzik olarak görülmektedir. Bu bakımdan kitabın dikkate alınması gereken katkılarında biri tarih, toplum, devlet, sanat ve kimlik ilişkilerini incelerken "tarihsel kimlik" kavramıyla "etnik kimlik" kavramını birbirinden ayırarak ele almasıdır. Etnik kimliği aşarak tarihsel süreç içerisinde kimlik olabilme şartlarını haiz olan Türk müziği klasik kabul edilmekte; bu yüzden de içerisinde Rum, Ermeni, Keldani vs. gibi etnik müzikler barındırabilme gücüne sahip olmaktadır.

Eserde Osmanlı-Türk müziğinde şahit olunan çözümlerin engellenmesi için "yerlilik" meselesi vurgulanmaktadır. Yazarın çözülme ile kast ettiği küreselleşme sürecinden etkilenerek taklit ilişkilerine dayalı bir müzik mesaisinin ortaya çıkmasıdır. Toplum kendi toplum ve devlet olma idealinden, tarihsel kimliğinden uzaklaşarak, sahip olduğu ruh ve düşünce ikliminden beri kalmıştır. Bunun aşılması için yerlilik meselesinin göz önüne alınması, konunun bütünlüklü olarak yeniden muhakeme edilmesi ve tartışılması gerekmektedir. Yerlilik, toplumun ihtiyaç duyduğu araçları kendi kimliği ve hafızasında aramasına yöneliktir. Yerlilik meselesinin zuhur etmesinde meşk sisteminin terk edilmesi, usta-çırak ilişkisine dayanan karşılıklı eğitimden uzaklaşılması ve klasik eserlerin muhafaza edilememesi gibi faktörler rol oynamıştır. Hâlbuki Osmanlı'yı müzikte ileri bir noktaya taşıyan şey bu yönünü ve etnik müziklerle kurduğu ilişkiyi süreklilik içerisinde devam ettirebilmesi olmuştur. Bunun yanında akademik camiada Doğu müzikleriyle ilgili kuramsal bir açılım yapılması, serbestliğe yer verecek şekilde hareket alanları tanımlanmış bütünleştirici bir yapıya ulaşılması gerekliliğine de işaret edilmektedir. Şentürk'e göre, Osmanlı-Türk müziğinin eski zenginliğine kavuşabilmesi için, ayrıştırıcı değil bütün kültürel dokuyu kapsayacak bir yaklaşımın geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Eser hakkında genel bir değerlendirme yapacak olursak, birkaç hususa işaret edilebilir. Kitabın vurguladığı en önemli husus Anadolu'da karşılıklı etkileşim içerisinde ortak bir müzik kültürü oluşturmuş olan etnik müzikler ve Osmanlı-Türk müzik geleneği arasındaki etkileşimin günümüzde tekrar canlandırılmasının mümkün olduğudur. Bununla birlikte, söyleşilerde verilen cevapların kimi zaman muhtevada yetersiz kaldığı kimi zaman da nesnellikten uzak cevaplar verildiği gözlenmektedir. Söyleşi-kitap

olmasından dolayı bazı konuşmalarda anlatım bozuklukları, devrik ve yüklemli cümleler görülmekte ve bu durum verilen cevapların anlaşılmasını yer yer güçleştirmektedir. Doğu ile Batı müziği arasındaki farklılıklar konusunda yapılan katkılar ise kitabı önemli kılan bir husustur. Ayrıca söz konusu konukların kendi müzik türlerinin günümüzde karşılaştığı problemler hakkındaki yaklaşımları kitabı zenginleştirici bir etkiye bulunmuştur. Geçmişten gelen birikimlerin günümüze ve geleceğe aktarılması için çalışmalar yapılması, Osmanlı-Türk müziğinin hem kendi içerisinde hem de bünyesinde barındırdığı etnik müzik türleri arasında bozulan dengesinin yeniden kurulması gerekliliğine sık sık işaret edilmesi müziğin yeniden canlanması için en çok vurgulanan noktalardan biridir. İnsanlık tarihinin büyük kültürel havzalarından bir olan Mezopotamya topraklarında bulunan Türkiye'nin, özellikle müzik söz konusu olduğunda, hem söz konusu mirası sahiplenecek hem de onu bugünle meczedebilecek entelektüel bir birikime sahip olması gerekmektedir ki, kitap da bu konudaki eksikliğin giderilmesi konusunda mütevazı bir katkıda bulunmaktadır.

Cemil Aydın. *The Idea of the Muslim World: A Global Intellectual History.* Cambridge: Harvard University Press, 2017. 293 pages.

Yakoob Ahmed

Istanbul University
yakoobahmed@sehir.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9294-7426
DOI: 10.20519/divan.357715

One can't help but notice that the current world order is changing. In the United States of America the coming to the seat of the presidency of Donald Trump, the increasing perception of Islamophobic rhetoric used in the press and current political language in both the USA and Europe, not overlooking the large scale migration to Europe by peoples from Syria, Libya and other parts of the war-torn world has left many, especially Muslim minorities, concerned about their fate in their respected "Western" host nations of which many Muslims call home. It is not simply in Europe or